

SEMINARKA 100

Seminārium (lad. k.) — 'puukool, taimelava'.
Seminar — ... ülikoolis asutis, kus üliõpilased
 iseseisvalt töötavad teaduslike ülesannete
 lahendamisel ... (Eesti entsüklopeedia. Tartu,
 1936. Kd. 7. Vrg. 682/683).

Alguses

... oli 1889.–1895. a. Tartu ülikooli reform, millega osaliselt rakendati ellu 1884. a. ülenemaaline ülikoolide põhikiri ja mis tõi endaga kaasa ülemineku vene keelele nii õpetöös kui ka asjaajamises. Sellega seoses muutusid õppeplaanid, samuti üliõpilaste ja õppejõudude koosseis ning tekkis kõrgendatud vajadus uue õppekirjanduse järele. Vene kirjanduse ajaloo professor Jevgeni Petuhhov kirjutas mõni aasta hiljem,¹ et puudus oli eelkõige vene-, kuid ka inglisi- ja prantsuskeelsest kirjandusest, ning uute ainete õpetamine oleks olnud võimatu ilma spetsiaalsete eraldisteta ülikooli erivahenditest nende lünkade täitmiseks. Raamatukogu napist eelarvest tingitud uudiskirjanduse defitsiit oli tuntav varemgi. Vene keele ja slaavi keeleteaduse professor P. A. Viskovatov kurtis juba 1880-ndatel aastatel korduvalt, et tema ainetes annab tunda õppekirjanduse ja värske perioodika puudus.² Nii pöördus ajaloo-keeleteaduskond professorite pealekäimisel korduvalt ülikooli ja riigikassa poole palvega eraldada raha vene keelt, kirjandust, slaavi filoloogiat, vene ajalugu ja geograafiat käsitleva õppekirjanduse ostmiseks. Sama teed käisid kõik teaduskonnad, kuid humanitaarid olid selles osas ilmselt ühed aktiivsemad. Et hangitud kirjandus oleks üliõpilastele maksimaalselt kättesaadav, tegi tollane ülikooli raamatukogu direktor, vene ajaloo professor J. F. Šmurlo ettepaneku asutada õppeprotsessi toetuseks spetsiaalne üliõpilasraamatukogu.³ Taolise, pearaamatukoguga seotud raamatukoguvõrgu olemasolu oli tollal Venemaa kõrgkoolides üsna levinud.⁴ Ka ülikooli valitsuses ning ajaloo-keeleteaduskonnas leidis mõtte toetust ja nii loodigi **1. mail 1899. a. Keiserliku Jurjevi Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu** algkapitaliga 200 rubla, mis eraldati ülikooli erivahenditest.⁵

Raamatukogul oli algselt neli osakonda: klassikaline filoloogia, vene filoloogia, vene ajalugu, keskaja ajalugu. Hiljem lisandusid veel uusaeg ja üldajalugu. Iga osakonda juhtis vastava eriala professor, kes vastutas kirjanduse hankimise eest. Nad tellisid peakogust dublette, koostasid katalooge, esinesid rahataotlustega, pöördusid erinevate organisat-

¹ Петухов Е. В. Императорский Юрьевский, бывший Дерптский, университет за сто лет его существования (1802–1902). Санкт-Петербург, 1906. Т. 2 : университет в последний период своего столетнего существования (1865–1902). С. 118.

² *Ibid.* С. 117.

³ Dubjeva, L. Tartu Ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu aastail 1899–1919 // *Kleio*. 1997. Nr. 4. Lk. 23.

⁴ Dubjeva, L. Ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogu asutamine // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 9. teaduskonverents "Raamatukogu ajaloo küsimusi" 16.–17. VI 1982 : ettekannete teesid. Tartu, 1982. Lk. 70.

⁵ *Ibid.* Lk. 71.

sioonide ja isikute poole palvetega annetada kirjandust ning olid ise aktiivsed annetajad. Osakondade koostised andsid seetõttu selgelt märku oma juhtide eri- ja huvialadest.⁶ Kuigi raamatukogu paisus kiiresti ja muutus teaduskonnale oluliseks asutuseks, rahuldati vajadus omaette ruumide järele alles 1918. aasta I semestri alguseks, kui endise kreeka-õigeusu kiriku ruumidest eraldati üks selleks otstarbeks.⁷ Seni aga asusid erinevate osakondade raamatud peahoone eri paikades. Üliõpilasraamatukokku saabunud kirjandus kanti ülikooli pitsatiga kinnitatud nõorraamatutesse (iga osakonna oma eraldi), mis olid kasutatavad kataloogina, aga täitsid ka inventariraamatute osa.⁸ Aastatel 1901–1910 vene filoloogia osakonda lisandunud raamatute kataloog on ilmunud ka trükis.⁹ Meie kataloogispetsialist Ljudmila Dubjeva on üliõpilasraamatukogu nelja osakonna nõorraamatutest lugenud kokku 2726 kirjet, kuid tema arvates oli kogu tegelik maht ilmselt suurem.¹⁰ Tõenäoliselt läks suur osa kirjandusest Esimese maailmasõja aegu kaduma, sest 1919. aastal oli peakokku üle anda ainult 200 köidet.¹¹ Hiljem peakogust uuesti tagasi saadud raamatud paistavad praegu riulis hästi silma tänu oma ühetaoliste kaunitele köidetele.

Nii loodi alus tulevasele seminariraamatukogule.

Ja siis

... oli aeg sealmaal, et 1. detsembril 1919. a. avati Tartu Ülikool eestikeelse rahvus-ülikoolina. Struktuuriliste muutuste käigus oli endisest ajaloo-keeleteaduskonnast saanud filosoofiateaduskond¹² ja uuendusena loodi õppetoolide juurde seminarid. Kuna filosoofiateaduskonnas ei olnud ruumipuudusel võimalik neid kõigi õppetoolide juurde sisse seada, siis asutati 1919. aasta novembris ühtne filosoofiateaduskonna seminar, kuhu koondati kõikide õppetoolide raamatukogud. Vastsündinu sai nimeks **filosoofiateaduskonna seminariraamatukogu**¹³ ja asukohaks taas endise kreeka-õigeusu kiriku ruumid. Koguteos "Tartu" kirjutas selle kohta, et "ülikooli peakere 3. kord kuulub suurelt osalt filosoofia seminarile".¹⁴

Peale ülikooli varade reevakueerimist Voronežist anti seminariraamatukogule üle rohkem kui 600 nimetust varem üliõpilasraamatukogule kuulunud kirjandust, lisaks peaaegu 200 nimetust venekeelset ilukirjandust Jurjevi ülikooli üliõpilaste ühiselamu raamatukogust

⁶ Dubjeva, L. Tartu Ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu aastail 1899–1919 // Kleio. 1997. Nr. 4. Lk. 24.

⁷ TÜ arhiiv, nim. 5, s. 140, l. 13.

⁸ Dubjeva, L. Tartu Ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu aastail 1899–1919 // Kleio. 1997. Nr. 4. Lk. 25.

⁹ Каталог книг студенческой библиотеки историко-филологического факультета Императорского Юрьевского университета : словесное отделение. Юрьев, 1911. 44 с.

¹⁰ Dubjeva, L. Tartu Ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu aastail 1899–1919 // Kleio. 1997. Nr. 4. Lk. 25.

¹¹ Puksov, F. Ülikooli Raamatukogu // Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu, 1929. Lk. 302.

¹² Tartu ülikooli ajalugu 1632–1982. Tallinn, 1982. Kd. 3 : 1918–1982. Lk. 34.

¹³ Põld, P. Tartu Ülikool 1918–1929 // Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu, 1929. Lk. 92.

¹⁴ Põld, P. Tartu ülikool // Tartu. Tartu, 1927. Lk. 661.

(J. Liivi t. 4) ja 51 nimetust ülikooli keskmuseumist. Viimaste hulgas oli kaks haruldust eesti keele kohta: J. H. Rosenpläneri *Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache* (1813–1832) ja A. Thor Helle *Kurzgefasste Anweisung zur ehstnischen Sprache* (1732). Lisa saadi veel ülikooli lektoriumilt, Õpetatud Eesti Seltsilt, Rootsi Kirjanduse Seltsilt, samuti peakogust dublettide näol.¹⁵

Ülikooli raamatukogu tegi sel perioodil kaks suuremat raamatuostu, millest osa suunati seminariraamatukokku. Nii lisandus inventariraamatute andmetel 1223 nimetust saksa keele õppejõu ja raamatukoguhoidja, kunagise Õpetatud Eesti Seltsi presidendi Wolfgang Schlüteri kogust. Need raamatud käsitlevad peaaesjalikult saksa keelt ja kirjandust, klassikalisi ning soome-ugri keeli, sealhulgas on ÕES-i toimetisi ja Schlüteri enda töid. 124 nimetust tuli juurde saksa keele ja klassikaliste keelte lektori Gustav Schönbergi kogust — ka need on valdavalt erialased.

Nagu praegugi nii ka siis sai raamatukogu suurt abi annetajatelt, kes tookord olid enamikus ülikooli õppejõud. Tuntumatest võiks nimetada J. Jõgeveri, K. Krohni, L. Kettust, J. M. Eisenit ja J. Bergmanni, kellelt lisandus fondidesse üle 150 nimetuse valdavalt nende enda töid.

Nii oli siis 1920-ndate aastate alguseks, s.o. väga lühikese ajaga loodud ca 4000-köiteline erialaraamatukogu.

F. Puksoo andmetel¹⁶ toimus kuni 1940. aastani kirjanduse muretsemine peakogu komisjoni poolt teaduskonnale eraldatud summa piires, kusjuures teaduskonna nõukogu jagas saadud summa õpetoolide vahel — algul kõigile võrdselt ja hiljem vajaduste järgi. Tähelepanuväärne oli õppejõudude aktiivsus ettepanekute tegemisel — kust kohast ja mida tellida. Eriti paistsid selles osas silma G. Suits ja P. Tarvel. Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas on säilinud õppejõudude tellimislehtede kartoteegid, kust võib näha, et enamik nende soove ka täideti. Raamatuid osteti kodu- ja välismaistest raamatukauplustest, antikvariaatidest, samuti eraisikutelt. 1924. a. osteti eesti keele professori J. Jõgeveri kogust 49 nimetust raamatuid soome-ugri keelte kohta, sealhulgas H. Gösekeni *Manuductio ad Linguam Oesthonicam* (1660) ja A. W. Hupeli *Ehstnische Sprachlehre* (1780). Samal aastal osteti üldajaloo professori H. Oldekopi kogust 22 saksa-, prantsus- ja venekeelset ajaloo-raamatut ja hiljem slaavi filoloogilt G. L. Masingilt keeleteaduslikku kirjandust.¹⁷ Kui peakogu sai endale suure osa Raadi mõisa omanike Liphartite raamatukogust, siis dubletid anti ülikooli allasutustele, sealhulgas seminariraamatukogule.¹⁸ Jätkuvalt tuli juurde annetusi — kuni 1940. aastani lisandus nii üle 200 nimetuse. Oma teoseid kinkisid W. Anderson, A. Kallas, J. Mägiste, A. Saareste, O. Loorits, V. Ernits jpt.

1940. aastaks oli inventariraamatute andmeil seminariraamatukogus üle 16 000 eks. kirjandust, mis oli jaotatud 13 osakonda ehk nn. seminari. Kuna teaduskonna raamatukogu sisaldas õpetoolide juures asunud seminaride raamatukogud, siis säilitatigi see liigendus.

¹⁵ Grišan, A. TRÜ ajaloo- ja filoloogiateaduskonna raamatukogu 1919–1981 : Diplomitöö. Tartu, 1985. — TÜ üldajaloo õpetoolis.

¹⁶ Puksoo, F. Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail // TRÜ Toimetised. Tartu, 1968. Vihik 224. Lk. 39.

¹⁷ Grišan, A. *Op. cit.* Lk. 35.

¹⁸ Puksov, F. Ülikooli Raamatukogu // Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu, 1929. Lk. 303.

Need 13 seminari olid: ajaloo (A. S.), filosoofia (F. S.), pedagoogika (P. S.), keeleteaduse (K. S.), rahvaluule (R. S.), inglise (I. S.), germaani (G. S.), romaani (Ro. S.), kirjanduse (Ki. S.), soome-ugri (Su. S.), slaavi (S. S.), etnograafia (Etn. S.) ja vene kirjanduse (V. Ki. S.) seminari kogu. Neist suurim oli keeleteaduse ja väikseim vene kirjanduse seminari kogu. (Etteruttavalt võib öelda, et see liigendus on säilinud tänapäevani, ainult et vene kirjandust paigutatakse nüüd slaavi seminari.) Etnograafiaalane kirjandus telliti ja vormistati kuni 1948. aastani õppetooli juures, kataloogikaardid asusid seminariraamatukogus, aga raamatud ja diapositiivid olid Eesti Rahva Muuseumis.¹⁹ Kaks suurt ja väärtuslikku kogu — vana ajaloo ja klassikalise filoloogia seminar — anti 1930-ndate aastate algul üle klassikalise muinasteaduse instituudile ja nad asusid klassikalise muinasteaduse muuseumis. Esimene neist tagastati raamatukogule 1998. a. lõpul (ca 250 nimetust), aga teine moodustab praegu põhilise osa klassikalise filoloogia õppetooli raamatukogust.

Algselt paigutati kogudes raamatuid saabumise (aja) järgi, 1928. aastast sai aga valdavaks süstemaatiline paigutus. Ja need süsteemid võisid olla väga erinevad. Näiteks filosoofia seminari kogu jaotus lähtuvalt keeleprintsibist: I osakonnas oli venekeelne kirjandus (enamik Jurjevi ülikooli üliõpilasraamatukogust), II osakonda kuulusid võõrkeelsed raamatud ja III osakonda, mis moodustati hiljem, pandi raamatud juba saabumise järjekorras. Pedagoogika seminaris oli kaks osakonda ja seal oli jaotus ilmselt kappide järgi — kui üks sai täis, alustati teist osakonda. Ka inglise seminari kogu jaotus kaheks — ühes oli ilukirjandus ja teises keeleteadus. Germanistika kogus, millele pani aluse Rootsi Kirjanduse Seltsi poolt annetatu, oli alguses neli osakonda, kusjuures kolmes esimeses oli kirjandus saabumise järjekorras, aga neljanda moodustasid sõnastikud. Hiljem tehti juurde veel viies jaotus, kuhu pandi kogu germanistika (v. a. sõnastikud) ja siis esimesi osakondi enam ei täiendatud. Slaavi seminari kogu, mis sisaldab palju Jurjevi ülikooli üliõpilasraamatukogust pärit raamatuid, moodustati alles 1920-ndate aastate lõpul ja kõigepealt paigutati kirjandus sinna saabumise järgi. 1930. aastast on olemas ka II ja III osakond, esimeses on raamatud slaavi ja balti keelte kohta, teises aga slaavi ilukirjandus ja kirjandusteadus. Kirjanduse seminari, mis sai alguse W. Schlüteri saksakeelse kirjanduse kogust, on aegade jooksul liigitatud väga erinevaid raamatuid. Lisaks venekeelsetele (paigutati hiljem slaavi seminari kogusse) ka kõigis neis keeltes, mille jaoks ei olnud omaette fondi. 1934. aastast jäi III osakonda eestikeelne ilukirjandus, lisaks eesti autorite tööd kõigis keeltes, ja II osakonda kirjandusteadus, kunst ja muu mitte-eestikeelne ilukirjandus. Selle fondi vanemat, I osa enam ei täiendatud.²⁰ Praegu on seminaride kogudes paigutus jälle saabumise järjekorras — see kergendab tunduvalt laenuaja tööd ja lühendab lugeja ooteaega. Kõik vanad osakonnad on aga säilinud, neid ainult ei täiendata enam.

Filosoofiateaduskonna seminariraamatukogu raamatud kajastusid tähestikkataloogis, kus eesti-, vene- ja võõrkeelsed kirjed olid liidetud ühtsesse ladina alfabeeti. Kuna raamatud paiknesid kappides, siis koosnes kohaviit kolmest osast: seminari nimetus, kapi number ja raamatu järjekorranumber kapis. Sinisest kartongist kataloogikaardid asusid kuni 1924. aastani lahtiselt kastides, siitpeale aga juba spetsiaalses kataloogikapis.²¹ Ühise koondkata-

¹⁹ EAA, f. 2100, nim. 5, s. 259, l. 94.

²⁰ Grišan, A. *Op. cit.* Lk. 16–23.

²¹ Grišan, A. *Op. cit.* Lk. 41.

loogini jõuti ülikooli raamatukogus alles 1934. aastaks. Juba 1927. a. oli tollaegne filosoofiateaduskonna dekaan K. Ramul teinud ülikooli valitsusele vastava ettepaneku, kuid nagu selgus, oli probleem peakogus juba ammu päevakorral ja ainus takistus selle lahendamisel oli kvalifitseeritud tööjõu puudus. F. Puksoo ettepanekul võeti tähtajaliselt tööle u. 10 inimest, kelle palk saadi ülikooli erivahenditest ja kes kirjutasi allasutuste raamatukogudes leiduva kohta ca 100 000 kaarti.²²

Rääkides filosoofiateaduskonna raamatukogu kujunemisest, ei saa mööda minna selle juhatajaist, kes kõik olid tähelepanuväärsed isiksused. Juhataja valiti teaduskonna nõukogu poolt õppejõudude hulgast ja ta töötas ühiskondlikel alustel. Ta vastutas raamatute tellimise ja väljaostmise eest, lahendas kaadri- ja majandusküsimusi. Raamatukogu esimene juhataja oli slaavi keelte ja kirjanduse professor M. Vesmer, talle järgnes saksa filoloogia professor W. Wiget, keda vahepeal asendasid eesti ja võrdleva rahvaluule professor W. Anderson ja indo-euroopa keeleteaduse professor E. Kieckers. Aastatel 1932–1935 kandis seda ametit Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor H. Kruus ja tema järel ajaloolane J. Vasar. Viimased valitud sel perioodil olid inglise filoloogia professor A. Oras ja läänemeresoome keelte professor J. Mägiste. Prof. Mägiste oli seminariraamatukogu eesotsas kuni 1944. aastani.²³

Laenutamise ja fondide valvamisega tegeles korraldaja, kellele võeti abilisi, kui raamatuid palju kaotsi hakkas minema või tuli tarvidus pikendada lahtiolekuaega. Arvestades seminariraamatukogu suurust ja töökoormust, muudeti 1938. aastal korraldaja koht vanemraamatukoguhoidja kohaks ja korraldajabist sai raamatukoguhoidja.²⁴ Kuni 1940. aastani said lugejad raamatuid koju laenata kell 11–14, lugemissaal oli avatud kl. 9–18.²⁵

Kokkuvõtvalt võib öelda, et seminariraamatukogu oli teaduskonna vajadusi arvestades hästi komplekteeritud. Kirjandus oli enamikus võõrkeelne, sest kuigi õppetöö ülikoolis toimus eesti keeles, oli endiselt tähtsal kohal võõrkeelne trükisõna. Kogu sisaldas rariteete XVI, XVII ja XVIII sajandist, vana perioodikat ja haruldasi esmatrukke. Kuna peakogus puudusid õpikud, mis oleksid koondanud üliõpilasi lugemissaali, ja kuna ilma raamatukogu juhataja loata ei laenutatud ka ilukirjandust, oli üliõpilastel mõistlikum töötada seminaraamatukogude ruumides, auditooriumide läheduses, sest seal leidis õpikuid suuremal arvul.²⁶

Tormised neljakümnendad ja järgnevad aastakümned

... tõid kaasa ülikooli järjekordse reorganiseerimise ja uue põhikirja (9. oktoobrist 1940), mille järgi filosoofiateaduskonnast sai ajaloo-keeleteaduskond. Seminariraamatukogu jätkas ametlikult **ajaloo-keeleteaduskonna raamatukoguna**, jäädes aga rahvasuus endiselt seminarkaks. See nimi toimib siiani, vaatamata raamatukogu vahepealsele elukohamuutusele ja rääkimata arvukatest ametlikest nimemuutustest.

²² Riives, H. Kataloogimine ja kataloogid // Tartu Ülikooli Toimetised. Tartu, 1990. Vihik 910. Lk. 80–81.

²³ EAA, f. 2100, nim. 5, s. 259, l. 107, 108, 120, 144.

²⁴ EAA, f. 2100, nim. 5, s. 159, l. 134.

²⁵ Grišan, A. *Op. cit.* Lk. 49.

²⁶ Puksoo, F. Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail // TRÜ Toimetised. Tartu, 1968. Vihik 224. Lk. 39.

1941. a. jaanuaris taheti teaduskonna raamatukogu hajutada kateedrite vahel, aga tänu tolleaegse juhataja prof. A. Orase sekkumisele seda siiski ei tehtud.²⁷ Lisaks nimele tegi muutuse läbi ka raamatukogu fond. Üliõpilaste haridus- ja kultuuritaseme tõstmiseks oli koheselt vaja muretseda marksismi-leninismi klassikute teoseid ning muud ideoloogilist kirjandust. Varsti alanud sõda ja sellele järgnenud Saksa okupatsioon katkestasid selle protsessi mõneks ajaks. Kuna töö ülikoolis oli häiritud ja lugejaid vähe, tegeldi põhiliselt järelkomplekteerimisega — muretseti eestiaegset ilukirjandust ja saksakeelset teaduskirjandust.²⁸ Paraku läks lõviosa hangitust hiljem erifondi kui ideoloogiliselt kahjulik. Inventariraamatute andmetel kadus sõjakeerises mitmesugustel põhjustel umbes 400 raamatut (näit. märge: põles ära G. Suitsu kodus). Need 62 kastitait kirjandust, mis Saksa okupatsiooni lõpukuudel Läänemaale evakueeriti, toodi varsti tagasi ja anti juba 1945. a. algul taas lugejate käsutusse.²⁹

Sõja lõpul oli ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogus üle 23 000 köite.³⁰ Kõige suuremad olid ajaloo, germaani ja kirjanduse seminari kogu, kõige vähem oli raamatuid slaavi kogus. Aga vahepeal oli aset leidnud sündmus, millest ei saa üle ega ümber — 25. oktoobril 1944 loodi Glavliti korralduse alusel peakogu erihoiuosakond, kuhu aastatel 1945–1974 võeti seminarkast rohkem kui 4500 raamatut. Inventariraamatute ja ülikooli raamatukogu arhiivis säilinud aktide põhjal võib öelda, et kõige rohkem kannatasid ajaloo, germaani ja kirjanduse, hiljem soome-ugri ja etnograafia seminari kogu. Kõigepealt suunati erihoidu Saksamaal ilmunud ideoloogiliselt vale kirjandus, siis kirjandus, mis oli ilmunud Saksamaa kohta, samuti NSVL kohta välismaal ilmunud kirjandus. Eestikeelsetest trükistest rändasid erihoidu *Ajalooline Ajakiri* ning Eesti Vabariigis ilmunud õpikud. Peab ütlema, et Glavlit hoidis pidevalt kätt ajaloo pulsil. 5. oktoobril 1953 võeti erifondi Beria kõne J. Stalini matustel, mõni aeg hiljem Stalini biograafia, siis jõudis järjekord Molotovi, Malenkovi ja Bulganini kätte. Kõige viimasena korjati ära juudi autorite tööd. 1940-ndate aastate lõpul, 1950-ndate algul võeti erifondi ajakirja *Eesti Kirjandus* aastakäigud 1906–1940, samuti arvukalt eesti klassikute (Tuglas, Koidula, Tammsaare, Hindrey jne.) teoseid. Oma kirjas rektorile (03.03.1951) viitas raamatukogu juhataja J. Madisson pearaamatukogu spetsfondi juhataja ettekirjutusele eraldada kohapeal erifondiks kõik alates 1917. aastast ilmunud võõrkeelne kirjandus ja asetada see eraldi lukustatavatesse kappidesse. Üpris resoluutses vormis vastas J. Madisson, et see ei ole võimalik kas või juba sellepärast, et pole vastavat ruumi ega mööblit.³¹

Ruumipuudus kimbutas seminarkat enamiku sellest ajast, kui ta paiknes ülikooli peahoones. Kuni 1941. aastani oli raamatukogu käsutuses 6 ruumi, peale sõda hakati neid järjest eraldama teiseks otstarbeks, nii et varsti pidid lugejad, raamatud ja töötajad ära mahtuma ainult kahte lugemissaali. Raamatud paiknesid kappides kahelt realt ja osa oli lihtsalt laua peal hunnikus, mis juhataja sõnul oli “seaduste ja määrustega rangeimalt

²⁷ Tamul, S. Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna allasutuste ainelisest olukorrast aastail 1940–1944 // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. Tartu, 1991. Vihik 25. Lk. 57.

²⁸ Tamul, S. *Op. cit.* Lk. 57.

²⁹ TÜ arhiiv, nim. 5, s. 16, l. 6.

³⁰ TÜ arhiiv, nim. 5, s. 6, l. 16.

³¹ TÜ arhiiv, nim. 5, s. 10, l. 21.

keelatud”.³² Lisaks halvenes sanitaarne olukord sedavõrd, et järgmine juhataja E. Laas tellis ühelt tudengilt kriitilise artikli ajakirjanduse tarvis. Loo ilmumine tõi raamatukokku remondi, idee autorile aga seletuskirja.³³ Ruumipuudus leevendus veidi 1962. aastal, kui seminarkale tagastati kaks lugemissaali,³⁴ aga sõjajärelne olukord selles osas taastus alles 1975. aastaks.³⁵



Seminarka 1960. a. detsembris. Foto: Urm

³² TÜ arhiiv, nim. 5, s. 140, l. 5.

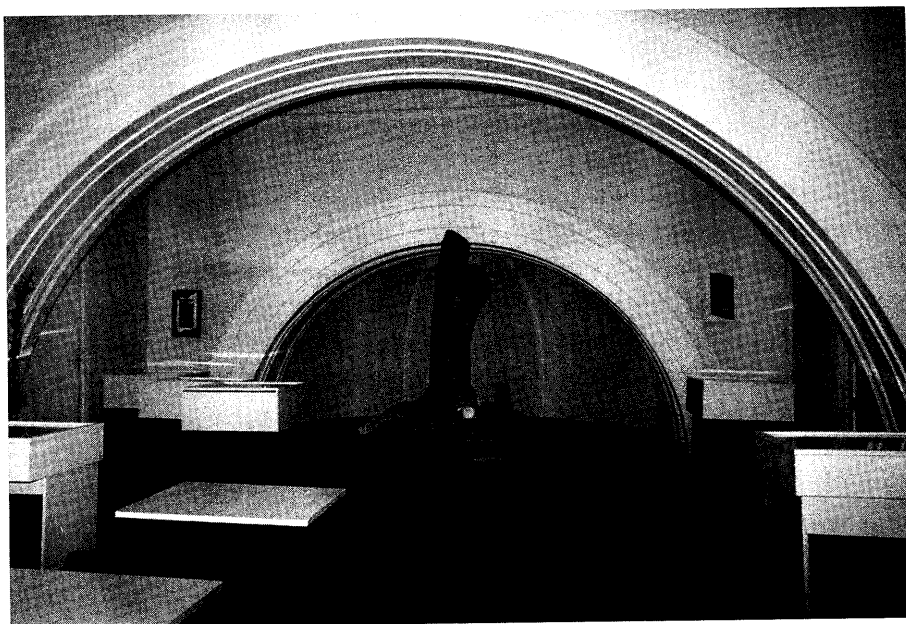
³³ TÜ arhiiv, nim. 18/1-k, s. 160, l. 98.

³⁴ TÜ arhiiv, nim. 5, s. 218, l. 2.

³⁵ Grišan, A. *Op. cit.* Lk. 81.

Sündmus, mis rüüstas nii raamatukogu ruume kui ka fonde, oli ülikooli peahoone põleng 1965. aasta 21. detsembril, mil tules hävis 4122 köidet. Peale kohese täieliku inventuuri läbiviimist saadi kogude suuruseks 39 543 eksemplari.³⁶

Kuni 1950. aastani komplekteeris ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogu kirjandust iseseisvalt selleks ettenähtud rahasumma piires. Edaspidi läks raha rektori käskkirja (nr. 9, 24.03.1950) alusel peakogu käsutusse ja erialaraamatukogude juhatajad pidid oma ostuarved direktori juures viseerima,³⁷ mis oli suhteliselt formaalne. Raamatuid telliti teaduskonna õppejõudude kaasabil ja kirjastuste temaatiliste plaanide alusel (eesti-, vene- ja võõrkeelne eraldi) raamatukauplustest ja Tallinna Bibkolektorist. Perioodikat muretseti ajakirjanduslevi kaudu. Uuendusena sai olulist kirjandust tellida ka mitmes eksemplaris.



Humanitaarraamatukogus saab vaadata ka raamatunäitusi. Foto: A. Viinalas

Varem valiti raamatukogule juhataja teaduskonna õppejõudude hulgast kolmeks aastaks, kuid kuna 1954. aastast hakkas juhatajat määrama peakogu direktor, siis soovitas teaduskond talle abiks kolmeliikmelise brigaadi ajaloo, filoloogia ja kirjanduse eriala-õppejõududest.³⁸ Referentide süsteem toimis vahelduva eduga — aruandeid lugedes kohtab

³⁶ TÕ arhiiv, nim. 5, s. 218, l. 3.

³⁷ Veldi, L. Raamatukogu komplekteerimine // TRÜ Toimetised. Tartu, 1977. Vihik 423. Lk. 36.

³⁸ TÕ arhiiv, nim. 5, s. 140, l. 4.

vahel kurtmisi, et referente ei õnnestu kuskilt kinni püüda, kui tellimislehed saabuavad. Viimane teaduskonna poolt valitud juhataja oli üldajaloo dotsent Julius Madisson aastatel 1946–1954,³⁹ kellele mitu aastat asendajat ei leitud. Alates 1958. aastast on raamatukogus juhatajad olnud Elfriede Laas, Tiia Vahtra, Helju Kern, Kersti Kikkas, Sirje Nilbe ja praegu teeb seda tööd Sirje Madisson.



Ikka ajaga sammu astudes. Humanitaarraamatukogu töökas kollektiiv rõõmustamas uue arvuti üle. Paremalt: Kadri Pettai, Kersti Pedak, Silja Härm, arvuti, Sirje Madisson, Sirje Toomla ja Erika Haar.

Foto: A. Viinalas

1972. aastast mindi ülikooli raamatukogus üle tsentraalsele komplekteerimisele ja kataloogimisele, s.t. et erialakogud hakkasid kirjandust saama peakogu komplekteerimis-osakonnast akti alusel. See kergendas tööd tunduvalt, kuna koos raamatutega saabusid ka kataloogikaardid. Siiski tuli täiendkirjete jaoks kaarte käsitsi dubleerida. Ka uutes oludes said erialakogud kirjanduse tellimisel sõna sekka öelda, samuti oli vajadusel võimalik esitada peakogule oma järelkomplekteerimissoovid. Kahjuks töötas referentide süsteem endiselt viletsalt ja nii lähtus raamatukoguhoidja tellimust esitades ikka oma sisetundest.

³⁹ Grišan, A. *Op. cit.* I.k. 71.

Loomulikult seadis ka ajastu piirid komplekteerijate tahtmiste ja võimalustele, seda eriti võõrkeelse kirjanduse osas. Aga nii või teisiti oli teaduskonna raamatukogu fondides 1980. aastaks üle 50 000 raamatu.

Kõuepilved ja kolimine

Kaks korda on seminarka saatus kaalul olnud ja mõlemal korral tõusid üliõpilased ja õppejõud oma raamatukogu kaitseks. Kui 1980. aastal taheti peahoone ruumid vabastada ja raamatud Leningradi mnt. ühiselamusse viia, tekkis diskussioon, mis jõudis Tartu ja Tallinna ajalehtedesse. Hans Luik kirjutas ülikooli lehes,⁴⁰ et peab vist midagi suurt ja tarka teoksil olema, et nii palju filolooge ühe mütsi alla mahub. Professor Kalju Põldvere lisis samas, et see pisike raamatukogu kuulub peahoone juurde nagu aula ja fassaadisambad ning Juhan Peegel kinnitas, et seminarka on üks omalaadsemaid erialakogusid just tänu asjatundlikule komplekteerimisele. Peale legendaarset aulakoosolekut 26. veebruaril 1980, kui rektor ja üliõpilased olid asja energiliselt arutanud, lubati seminarkale vabaneva õppe-raamatukogu ruumid ülikooli vanas kirikus peahoone vahetus läheduses. Kodulinna ajaleht pühendas raamatukogu avamisele uues kodus kaks aastat hiljem terve esilehekülje pealkirja all *Seminarka taassünd*.⁴¹

Teist korda läks hädasti abi vaja 1995. aastal, kui äsjasaabunud skandinavistika välislektorid leidsid üksmeelselt, et neile kõlbaks küll kirikus seminare pidama hakata. Usuteaduskonna dekaan Kalle Kasemaa märkis oma kirjas rektorile (16.10.1995),⁴² et lisaks väärtuslikele kogudele on sellel raamatukogul väga soodne asend, mis tagab talle kindla lugejaskonna, kiire teenindamine ning mõnusad tööttingimused. Toetuseks ütles hea sõna ka filosoofiateaduskonna dekaan Ago Künnap.

1990. aastal sai seminarka järjekordse ametliku nime — humanitaarraamatukogu —, mida on lugejate poolt korduvalt kritiseeritud. Kui 1996. aastal toimus ülikoolis majanimede konkurss, tegi komisjon eesotsas Tullio Ilometsaga ettepaneku kinnitada hoone välisseinale silt kirjaga “Seminariraamatukogu”.⁴³ Aga kuna sellele ei järgnenud rektori kinnitust, siis sinna see asi jäi.

Lõpetuseks või jätkuks

Praegu on humanitaarraamatukogu hoidlas ja lugemissaalis kokku üle 70 000 säiliku, mis jagunevad 13 seminarikoguks. Suurim on kirjanduse kogu oma kahe pea võrdse osakonnaga (u. 13 000 nimetust), millest üks sisaldab antiikkirjandust, kirjandusteaduslikke ja kunstialaseid teoseid ning teises on eestikeelne ilukirjandus ja eesti kirjandus teistes keeltes. Aastatel 1989–1990 lisandus siia u. 700 nimetust eesti pagulaskirjandust ja välismaal ilmunud eestikeelset tõlkekirjandust. Nimetuste arvult umbes sama suur on ajaloo seminari kogu oma kolme osakonnaga, veidi väiksem (u. 9000 nim.) on slaavi kogu, millest

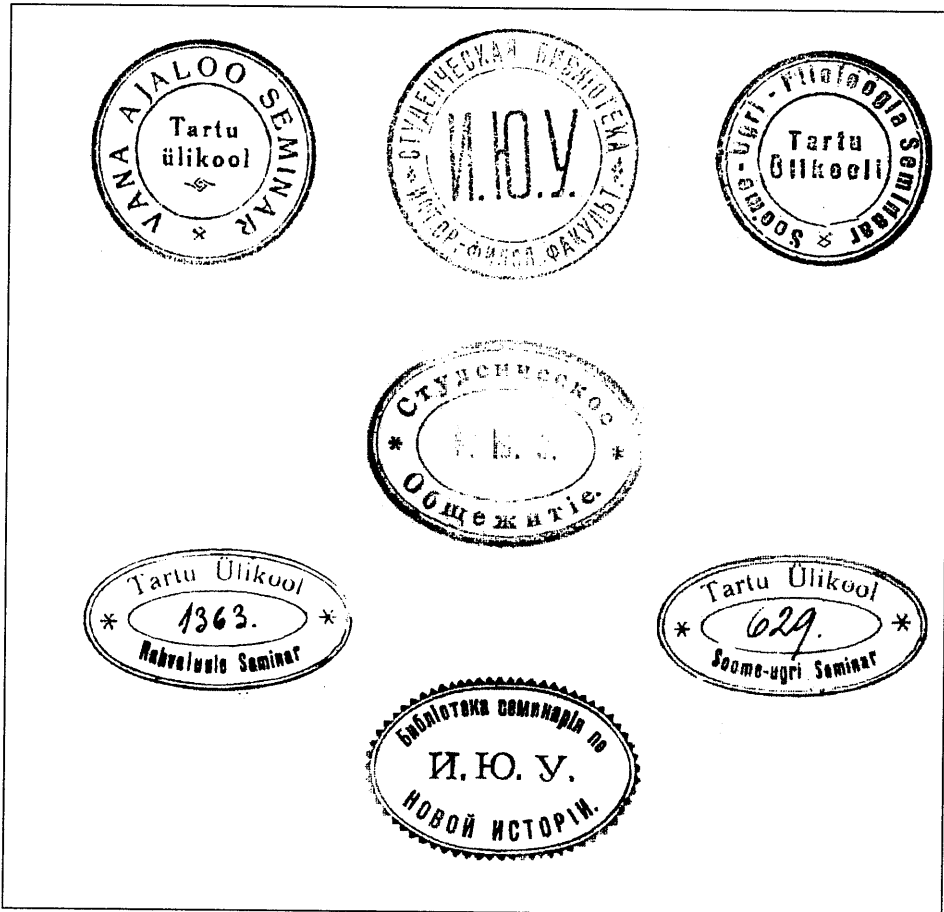
⁴⁰ Seminarka peahoonest ära? // Tartu Riiklik Ülikool. 1980. 22. veebr., nr. 5.

⁴¹ Zimmer, E. Seminarka taassünd // Edasi. 1982. 24. det., nr. 294.

⁴² Kirja koopia autori valduses.

⁴³ Ilomets, T. Ülikooli majanimede konkursi senised tulemused // *Universitas Tartuensis*. 1996. 12. jaan., nr. 1.

praegu täiendatakse ühte osakonda. Kui 1991. aastal taastati Tartu Ülikoolis usuteaduskond, siis moodustati sealsete tudengite tarvis usuteadusliku seminari kogu, mis sisaldab praegu-seks üle 5000 nimetuse. Sama palju on kirjandust ka germaani ja inglise, veidi vähem (alla 3000 nimetuse) aga keeleteaduse, romaani, pedagoogika, filosoofia ja rahvaluule seminari kogus. Päris tilluke, veidi üle 300 nimetuse, on etnograafia kogu — nagu juba eespool mainitud, jäid varem sinna kuulunud trükised Eesti Rahva Muuseumile. Eraldi memoriaal-koguna säilitatakse keeleteadlase, slavisti, bibliofiili, karskustegelase ja kauaaegse ülikooli õppejõu Villem Ernitsa raamatuid.



Templeid seminarka raamatutest

SÜNNIPÄEV

Raamatukogul on ca 3000 kojulaenusõigusega lugejat — need on filosoofia, usu- ja sotsiaalteaduskonna üliõpilased ja magistrandid-doktorandid ning õppejõud muudelt erialadelt. Teised ülikooliga seotud raamatukogukülastajad saavad kasutada 80 kohaga lugemissaali avafondi, tellida hoidlast kirjandust kohalkasutamiseks, tutvuda värskel perioodikaga ning vajadusel laenutada raamatukogukaardi vastu trükiseid 24 tunniks koju. Lugemissaalist eraldatud osas saab teha otsinguid Internetis, sealhulgas elektronkataloogis INNOPAC, lugeda meile, paljundada, vaadata mõnda raamatu- või kunstinäitust ja kui vaja, siis puhkenurgas lõõgastuda. Eriti sobib lugemissaal neile, kes armastavad vaikset töökeskkonda.

Aeg on näidanud, et sellised paigad, kus tudengid saavad õppetöö toimumise koha vahetus läheduses “iseseisvalt tegelda teaduslike ülesannete lahendamise” on vajalikud ja seepärast ka elujõulistena püsima jäänud.

Sirje Madisson